

Олександр Чепалов

# НЕБО В ДІАМАНТАХ НАД ВЕРЕСНЕВОЮ ЯЛТОЮ

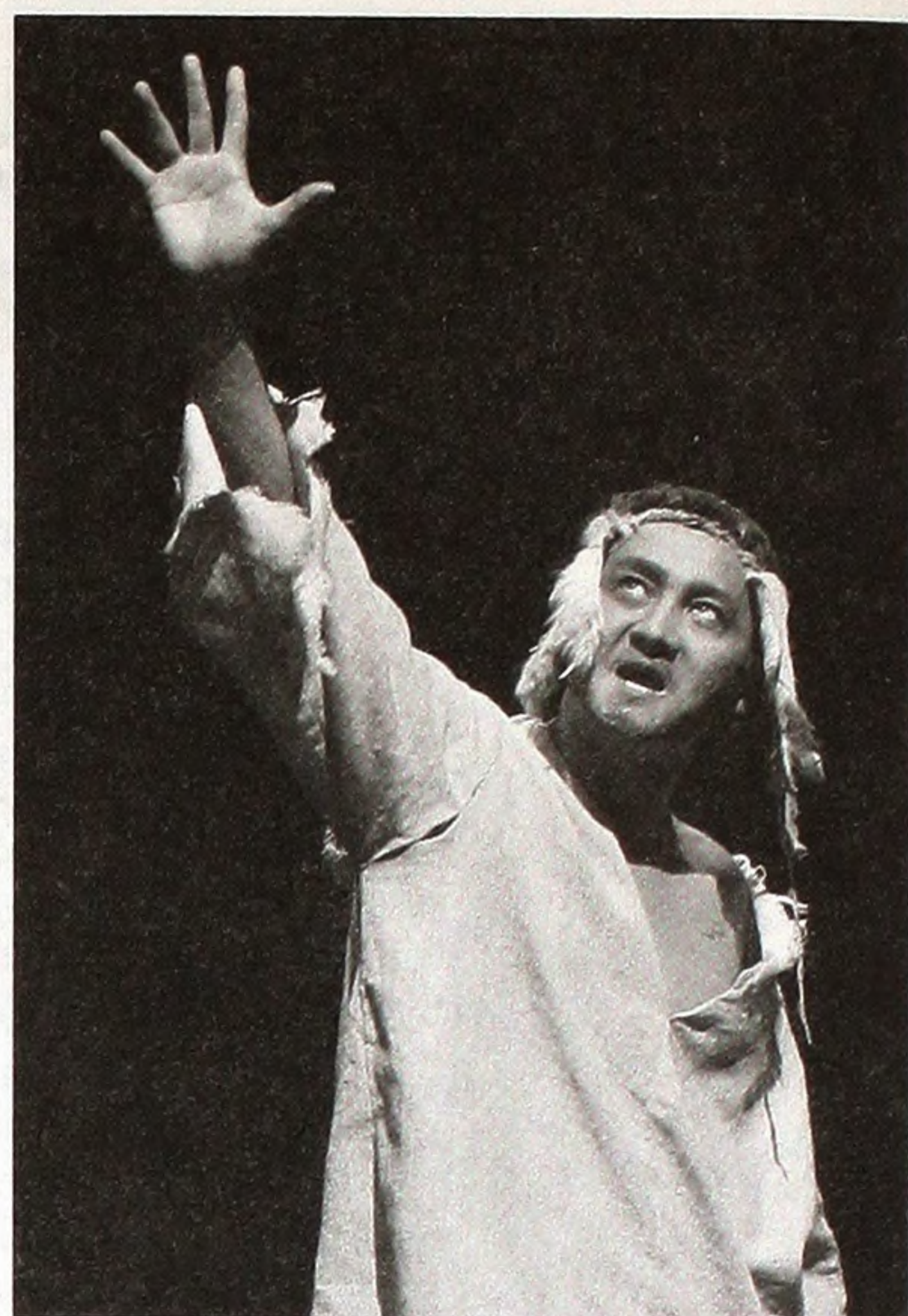
Організатори IV Міжнародного фестивалю театрального мистецтва «ТЕАТР. ЧЕХОВ. ЯЛТА» цього року отримали понад п'ятдесят анкет-заявок від театральних колективів сімнадцяти країн. І після перегляду відеозаписів обрали одинадцять спектаклів професійних театрів із України, Росії, Франції, Ізраїлю, Естонії, Іспанії, Азербайджану, Казахстану. Їх показали в Ялті 11–18 вересня.

## Кришталеві фронти та ялтинські парасольки

Цього року журі фестивалю стало міжнародним, об'єднавши діячів мистецтва України, Росії, Молдови, Польщі і Албанії. Очолив його поет і драматург Юрій Рибчинський. Члени журі вручали театрам-учасникам призи – кришталеві копії фасаду ялтинського театру імені А. Чехова, а директор театру М. Рудник після кожної вистави дарував їм кримські чаї, напої, фірмову парасольку та годинник.

У затишному, побудованому ще за життя драматурга і нещодавно оновленому залі понад сто років тому виступала трупа МХТ, на завісі якого розкинула крила символічна чеховська чайка. В Ялті на Білій дачі (нині Будинку-музеї Чехова) збереглася «дорога, вельмишановна шафа» (до якої звертається Гаєв з «Вишневого саду»). В дні фестивалю на Білій дачі (колишня Аутка) можна було зустріти багатьох його учасників. Наприклад, напрочуд тонку артистку з Ніцци Лі Сарфаті, замилувану атмосферою чеховської садиби. У спектаклі «Мелодрама в будуарі» вона зіграла-проспівала під рояль вокальні мініатюри К. Дебюссі, М. Равеля, Ф. Пуленка, Ж. Оффенбаха, А. Дюпарка і П. Віардо про долі жінок, схожих з багатьма чеховськими героїнями.

Театр «Тібуене» з Іспанії показав «Вишневий сад», отримавши приз за кращий акторський ансамбль і кращу режисуру Ірини Куберської, випускниці Ленінградського інституту театру, музики і кіно. Було цікаво спостерігати, як на поезію Чехова накладається потужна пристрасність Лорки, основного драматурга в репертуарі іспанців. Специфіка вільного спілкування на фестивалі дозволила іспанським артистам показати після спектаклю майстер-клас фламенко. Куберська, яка до того ж грала головну жіночу роль, розповідала про цей унікальний жанр іспанського фольклору, виконавець ролі Лопакіна Антурін Хередія співав, інші грали на гітарі і танцювали під



Дунай Єспаєв у виставі «Дорога в Кіото». Карагандинський казахський драматичний театр.

дробовий перестук власних підборів. Це була, власне, п'ята дія чеховської п'єси, яка пояснювала зміну естетичних канонів у сценічних версіях чеховської драматургії різних країн.

Концепція фестивалю де в чому накульгувала, але кожному з фестивальних спектаклів можна було придумати пояснення, особливо якщо він був гарним. Поряд з чеховським театром у Ялті є музей Лесі Українки. Вона була сучасницею, ялтинською сусідкою Чехова і товаришем за нещастям – смертельною недугою. А головне – вміла пропускати біль героїнь через своє письменницьке серце. Такі больові точки намагався знайти і спектакль київського ТЮГ на Липках «Лісова пісня», у якому режисер Віктор Гирич підкреслив язичницькі мотиви цієї поетичної історії. Але не утримався від прямих алюзій – деякі Лесині герої у нього костюмами, гримом і навіть поведінкою вельми схожі на знакових постатей сучасної молодіжної субкультури. До того ж, ліпшою могла бути мовна культура більшості акторів цього театру.

Був на фестивалі колектив, якому звичайна, мовленнєва наративність виявилася зовсім не потрібною. Театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху» з Кривого Рогу займає свою нішу серед театральних колективів України. Жодних аналогів йому нема і за кордоном – пластичне мистецтво, яке обрав для відтворення керівник театру Олександр Бельський, не обмежується пантомімою і не схоже на звичайну балетну хореодраму. Шкода, що у репертуарі колективу поки що нема чеховських творів, бо пластична виразність – найкращий чинник відтворення драматургічного підтексту. Не випадково Ернест Гемінгвей вважав себе учнем Чехова, і вистава за романом великого американця «Прощавай, зброе!» була вражаючим прикладом такої спадкоємності.

При найближчому розгляді спорідненими Антоші Чехонте виявилися навіть спектаклі з елементами абсурду. І не

лише «титулованих» майстрів цього стилю, таких як Ежен Іонеско (ізраїльський театр з Ашдода показав його «Стільці») і Данило Хармс (композиція Російської театральної школи з Талліна). Автор «Книги скарг» і «Строкатих оповідань» ще наприкінці позаминулого століття переконував своїх читачів у тому, що вчинки його співвітчизників бувають зовсім позбавлені здорового глузду і логіки. І це проявилось в спектаклі Тюменського театру за п'єсою М. Коляди «Носферату», який отримав Гран-прі.

Все ж, на мою думку, у фестивальному місті, де на набережній люди фотографуються біля пам'ятника героям «Дами з собачкою», бракувало пронизливої чеховської «ноти» на сцені. Цю прогалину намагався заповнити театр із Якутська, який привіз на фестиваль інсценізацію оповідання «Вірочка». В історії нерозділеного кохання зовні непривабливої провінціалки часом відчувалася зворушливість, особливо завдяки актрисі Катерині Нарішкіній. Проте надмірна насиченість галасливими театральними прийомами, на яких робив наголос режисер Лінас Зайкаускас, часто відволікала від головного і розмивала жанрові межі вистави. Особливо схожим на капсницькі жарти виявився епізод, коли збентежена Вірочка вийшла на авансцену з опудалом птаха і проголосила: «Я – чайка!»

#### Гроші вирішують... не все

Ялтинський театр імені А. Чехова розташований за кілька десятків кроків від концертного залу «Ювілейний». Але іноді їх віддаляє значно більша дистанція – між світом шоу-бізнесу і високими художніми зразками. «Театр. Чехов. Ялта» змінив шумний і багатолікий «Мюзик-фест», організований примадоннами української і російської поп-музики Софією Ротару і Аллою Пугачовою. Про суперництво, власне, не йдеться. Театральний фестиваль у затишному залі на 498 місць навряд чи міг орієнтуватися на комерційний успіх. У сонячному, курортному місті глядачам хочеться розважитися і відпочити, а не розмірковувати про серйозні проблеми. Так принаймні здавна ведеться. Але виявилось, що гарна вистава і переконлива акторська гра можуть цю традицію подолати.

У фестивальній афіші були зовсім не розважальні спектаклі. Азербайджанський національний драматичний театр із Баку привіз «Покаяння» на тему Карабахської війни, а казахський театр з Караганди – спектакль-притчу «Дорога в Кіото». Перша п'єса Гусейнбали Міраламова побудована як своєрідна дуель. Суперечку про істинні й уявні цінності упродовж майже двох годин ведуть два побратими – Мурад, що нажився на війні (Раміз Новруз), і Ваган (Нуреддін Мехтіханлі), який позбувся не лише малої батьківщини, а й спроможності нагодувати сім'ю. У другому спектаклі за п'єсою киргизьких драматургів Галії та Мірзи Гаспарових лідером виступав Дунай Єспаєв. Виконавець переконував і в ролі мисливця Кожажаса, що відбуває своєрідну спокуту на гірській вершині, і в ролі залежного від життєвих обставин актора (разом із талановитою партнеркою Ботагоз Максутовою). Щоправда, вистави азіатських театрів засвідчили: у них збереглася традиція жіночої акторської гри, де виразність вимірюється кількістю пролитих сліз.



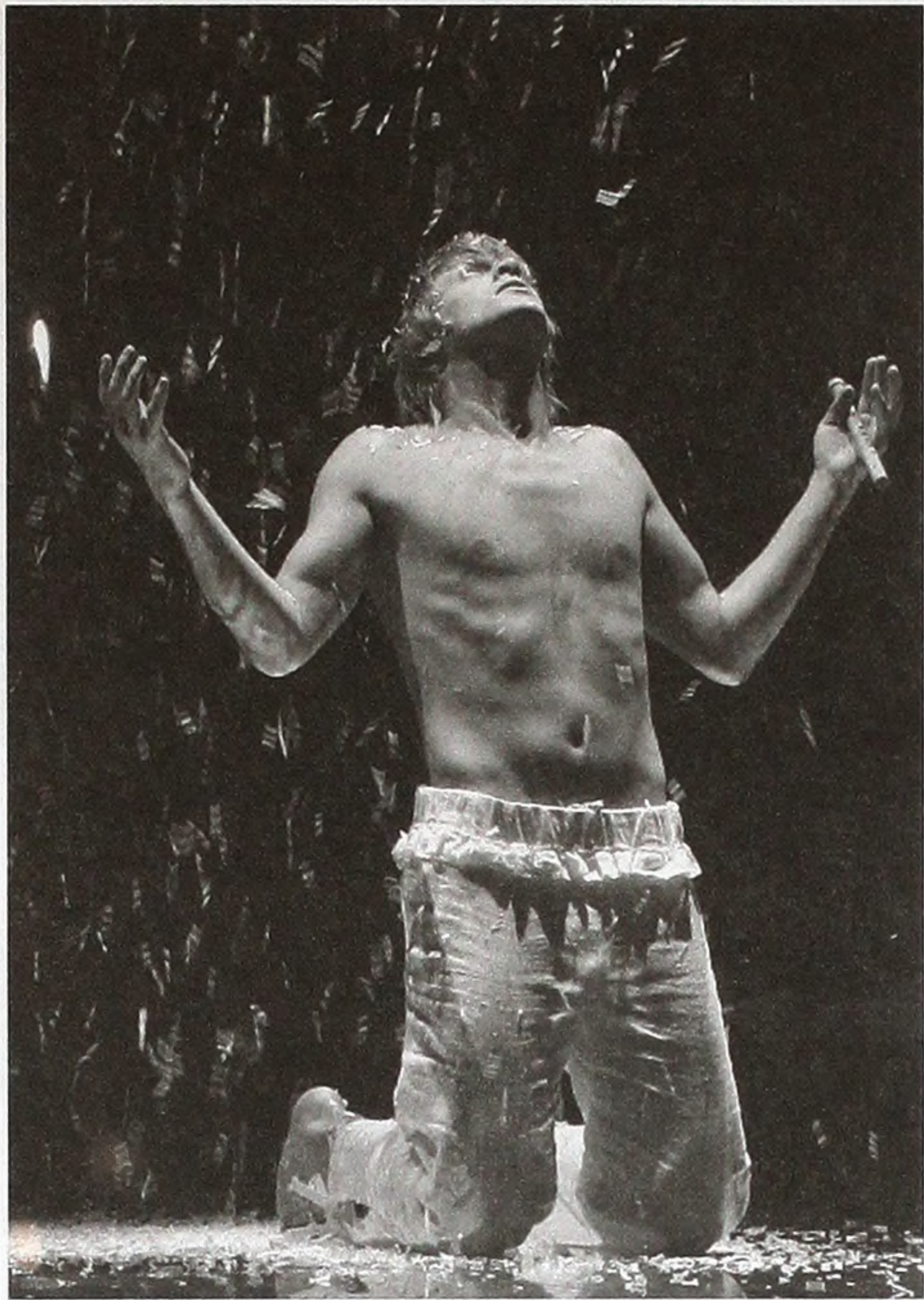
Сцена з вистави «Прощай, зброє». Криворізький театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху».



Леонід Окунів та Ігор Кудрявцев у виставі «Носферату». Молодіжний театр «Ангажемент» ім. В. С. Загоруйка, Тюмень.



Сцена з вистави «Вірочка». Російський драматичний театр ім. О. С. Пушкіна, Якутськ.



Валентин Томусяк у виставі «Лісова пісня». Київський театр юного глядача на Липках. Фото автора.

Якщо азербайджанський спектакль відверто публіцистичний, то казахський постановник Алімбек Оразбеков намагається творити свою виставу крізь призму поетичного театру і етнографічної символіки. У членів журі (де зібралися відразу три драматурги: Юрій Рибчинський, Олександр Мардань і Анатолій Крим) було багато справедливих претензій до п'єси, побудованої як театральна фантазія, але малопереконливої за композицією. Поряд із «Вишневим садом» Чехова або «Лісовою піснею» Лесі Українки вона, звісно, програвала. Але ялтинський фестиваль і не замислювався як показ лише чеховських п'єс. Як не вважається суто чеховським, приміром, міжнародний фестиваль у Москві, що має у своїй назві ім'я драматурга. Але там, звичайно, і масштаби інші, і фінансування потужніше.

О. Мардань розповідав на прес-конференції про бюджет Вісбаденського фестивалю сучасної драматургії у Німеччині, який становить мільйон євро. За 12 днів там показують 22–23 вистави (в Ялті за тиждень – 11). А витрати ділять між собою у приблизно рівних пропорціях держава і, як би ми сказали, місто та область. Щоб запросити великий колектив, як-от Малий драматичний театр із Петербурга, – додав директор Ялтинського театру Микола Рудник, потрібно понад 150 тисяч євро. Але засобів для по-справжньому хороших проєктів замало, незважаючи на допомогу міської влади і підтримку російського мецената Олександра Лебедева.

У строкатому калейдоскопі різних за художнім рівнем спектаклів гірше за інших виглядав Донецький театр юного глядача з Макіївки, який показав п'єсу Шейли

Ділені «Смак меду». Це єдиний спектакль фестивалю, з якого глядачі демонстративно йшли геть. Особливо після сцени, коли молодого чоловіка, кажучи мовою в'язнів, «опускають». Ні, жодної натуралістичної подробиці, як у численних телевізійних серіалах, у виставі не було. Проте не відчувалось і емоційної оцінки проблематики твору. Майже кожен із акторів «тягнув ковдру на себе», прагнучи найбільш ефектного вигляду. І в цьому сенсі дивним виглядало рішення журі присудити макіївцям приз «за сміливе звернення до зарубіжної драматургії», яка, до речі, уперше проникла на радянську сцену ще півстоліття тому.

Фестивальні призи отримали всі учасники. Отже, найскладнішим завданням журі виявилось не відсіяти другорядні спектаклі, а вигадати утішливу або заохочувальну номінацію. До цих нагород я би приєднав ще одну – для найвідданішого глядача, який віддав перевагу не поп-концертам у «Ювілейному», а спектаклям чеховського фестивалю. Адже для цього, власне, він і створювався. Тож є надія, що ми побачимо ще небо в діамантах над театраль-но-фестивальною Ялтою.

Нагороди в номінаціях IV Міжнародного фестивалю театрального мистецтва «ТЕАТР. ЧЕХОВ. ЯЛТА»:

**За сучасне прочитання поетичної класики** – «Лісова пісня» Лесі Українки Київського академічного театру юного глядача на Липках.

**За оригінальне трактування чеховської спадщини** (інсценування оповідання А. Чехова «Вірочка») – російський драматичний театр ім. О. С. Пушкіна (м. Якутськ).

**За філософське прочитання п'єси** Е. Іонеско «Стільці» та **високий професіоналізм** – Ашдодський театр «Контекст» (Ізраїль).

**За яскраву образність і виразний синтез образотворчих засобів** («Прощавай, зброє» за Е. Гемінгвем) – Криворізький театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху».

**«За яскраве втілення легенди і міфу на сцені»** («Дорога в Кіото» за п'єсою киргизьких драматургів М. і Г. Гаспарових) – Карагандинський казахський драматичний театр.

**За сміливе звернення до зарубіжної драматургії** – Донецький обласний російський театр юного глядача (Макіївка), вистава «Смак меду» за п'єсою Ш. Ділені.

**За високу акторську майстерність**, продемонстровану в спектаклі за п'єсою «Покаяння» Г. Міраламова, – Азербайджанський державний академічний національний драматичний театр з Баку.

**За ексцентричність і органічне втілення поезії автора** в спектаклі «СмраХ» за творами Д.Хармса – Російська театральна школа (Таллін).

**За кращу режисуру** – театр «Трибуна», Іспанія, Мадрид («Вишневий сад» за А.Чеховим); приз отримала Ірина Куберська (вона ж виконавиця головної жіночої ролі).

**За кращий акторський ансамбль** спеціальним призом ПАО «Енергобанк» – колектив іспанського театру.

**За розвиток традицій французького імпресіонізму в сучасній музичній драматургії** – театр французького шансону «Блакитна Ніцца» (Франція) зі спектаклем «Мелодрама в будуарі».

**Гран-прі** було присуджено Молодіжному театру «Ангажемент» ім. В. С. Загоруйка з Тюмені (вистава «Носферату» за п'єсою М. Коляди).